

EKSISTENCIALIZEM V LITERATURI

IZVOR IN POMEN TERMINA

- označuje določene filozofske, estetske, literarno-kritične in literarne pojave, v širšem pogledu pa tudi način življenja v prvih povojnih letih
- predstavlja vulgarizacijo in degradirano inačico eksistencialističnega mišljenja in življenjskega občutja
- ko se razmahne književnost, dobi izraz poleg nove vsebine tudi nove pomenske odtenke
- francoski E, nemški E...

FILOZOFIJA EKSISTENCE; opredelitev

- usmerjenost k človeški eksistenci, k človeku kot posamezniku
- nekateri E si prizadevajo, da bi dosegli celoto vsega bivajočega
- nekateri E poskušajo razložiti člov. problematiko neposredno z vidika eksistiranja
- gre za filozofijo kriznih obdobij (čas razvrednotenja vrednot, človek se znajde v odtujenem svetu, ne zaupa v obstoječe in družbene fil. sisteme)
- utemeljitelj moderne filozofije E je **Sören Kierkegaard**
- poleg njega je pomemben tudi **Nietzsche**
- v času med obema vojnama so se razvile različne smeri filozofije E

GLAVNI PREDSTAVNIKI

- ruska predstavnika: Berdjajev, Šestov > mistična, religiozna filozofija E
- nemški predstavniki:
 - o **Karl Jaspers** > izhaja iz medicine, psihologije in psihiatrije
 - o **Martin Heidegger** > človek je postavljen v odnos do biti
- teistični filozofi
- v Franciji se E drugačen: razvije se iz katolicizma > krščanski E (**Gabriel Marcel**)
- personalistični filozofi
- v Italiji se pojavi teističen in ateističen E
- povojni vzpon fr. ateistične filozofije: **Jean Paul Sartre, Simone de Beauvoir, Albert Camus...**

SPLOŠNE ZNAČILNOSTI

- glede metode je pomembna Husserlova fenomenologija (fenomen pojmuje kot fenomen zavesti)
- pri Heideggerju pojem fenomena pomeni *biti-v-svetu*
- skupne kategorije vseh E:
 - o **!!! Težnja k biti!!! (po dokončni uresničitvi)**
 - o eksistenca
 - o bit (nedoločljiva)
 - o transcendenca (pri Kierkegaardu E transcendirajo k bogu – nedosegljiv; Jaspers loči transcendenca v biti, ki je onkraj svobodne izbire...)
 - o sedaj, trenutek
 - o izbira in svoboda
 - o nič in tesnoba
 - o paradoks, dvosmiselnost (človek je razpet med nič in bit)
 - o krivda, greh } pelje k bogu > transcendenca
 - o obup

- o osamljenost, odtujenost (človek nenehno išče lastno identiteto, je tujec samemu sebi in svetu)
- o skrivnost
- **Kierkegaard:** pojem povzame po Schellingu > bivajo vsa bitja, eksistenco ima samo človek; obstaja vsebinska razlika med pojmom bivati in eksistirati > Kierkegaardovo pojmovanje E predpostavlja **mislečega eksistirajočega posameznika, ki je v odnosu do sebe – do lastne eksistence in v odnosu do drugega; eksistirati mu pomeni dogajati se, postajati > to pa je rezultat dejanj, izbire in svobodne odločitve posameznika, eksistenca se dogaja v času in je nikoli dovršena naloga > Bistvo biti-v-svetu je položeno v njeno eksistenco, na pojem gleda s strani izkustva – človek kot možnost, ki se realizira v odločenosti**
- **Sartre:** E je vsota človekovih dejanj, človek se definira samo z dejanji, bistvenega pomena je svobodna izbira > s tem izbere človek tudi sebe
- **Marcel:** človek in bit, iz katere le-ta izhaja, je misterij, ne skrivnost, ki jo je mogoče razložiti

S temi filozofijami se uveljavlja novo pojmovanje človeka > nova moralna problematika. Človek je prepuščen sam sebi, vodi sam sebe s svobodnimi odločitvami, ne glede na posledice je odgovoren za svoja dejanja.

To pomeni, da ni nobenega vnaprej danega smisla in da človek sam osmišlja svet in sebe.

Človek je postal bog.

Edina trdna točka je osebna eksistencialna angažiranost.

Avtorji so kasneje vsak zase to radikalno filozofijo E presegali le-to z različnimi postulati:

- Heidegger se usmeri v raziskovanje o resnici biti
- Jaspers ima svojo metafiziko
- Sartre deloma sprejme marksizem
- Camus razvije teorijo kolektivnega, ustvarjalnega upora z vrednotami svobode, pravičnosti, ljubezni, solidarnosti...

PERSONALIZEM

- **personalizem izvira iz krščanskega mita inkarnacije, iz enotnosti zemlje in neba, telesa in duha > oseba vznikne iz narave in naravo presega, njena utelešena E se udejanja v svobodnem dejanju, ki je kot pri ostalih E povezana s tesnobo in trpljenjem**

NOVI EKSISTENCIALIZEM

- Colin Wilson zasnuje novo optimistično varianto E
- pesimizem v E izvira iz omejene zavesti > iz E poskuša izgnati naključje, uvede ozaveščanje zavesti, ki jo pojmuje kot moralno disciplino

KRITIKA FILOZOFIJE EKSISTENCE

Očitajo ji:

- iracionalizem
- nemoralnost
- subjektivizem in individualizem
- nihilizem
- pesimizem, morbidnost
- kritiko poda tudi Lukacs (kot marksist)

E prvine se najdejo tudi pri ostalih avtorjih, ki z E nimajo nič > različne klasifikacije in tipologije.

Iz neenotne terminologije izvira tudi problematika periodizacije.

Če pojmuje E kot širok mišljenjski tok z izviri v preteklosti, ki se je v začetku 19. st. prvič izkristaliziral v Kierkegaardu, mislecu in pisatelju, potem se v ta tok bolj ali manj vključujejo različni avtorji 19. in 20. st., nekateri v celoti, nekateri samo deloma.

Znotraj E toka so torej možne znatne vsebinske in oblikovne razlike med avtorji > ima pa recimo fr. E svoje posebnosti (avtorji zbrani okoli revije **Les Temps Modernes**), nemški E svoje...

Med najpomembnejšimi avtorji, deloma vključeni v E tok = FRANZ KAFKA

ROMANI ČLOVEKOVE USODE

- izhodiščna situacija, sorodne vsebinske in oblikovne romanopisne značilnosti pisateljev so:
 - o krčevito odklanjanje danosti na vseh ravneh
 - o metafizični upor proti človeški usodi
 - o odpor do obstoječega družbenega sistema in moralnih konvencij
 - o cilj je obvladati lastno usodo in ji dati smisel
 - o skozi tvegano dejavnost (boj, metafizični upor) se razodeva tragičnost usode
 - o metafizični upor v zgodovini > razredni boj za osvoboditev proletariata

E UMETNIŠKA PROZA

- oblikuje se kot naslednica romanov človekove usode
- po Američanih so Francozi povzemali pripovedne tehnike: tok zavesti, simultanost, behaviorizem...
- pojavi se metafizični, filozofski roman
- zgodba je pogosto skrčena na minimum
- dejanja se sprevrčajo v neuspehe in poraze
- pri junakih se pojavi skeptična lucidnost (**človek je obenem vse in nič, prepuščen je slepemu naključju**)
- atmosfera malodušnosti (upor iluziji)
- oblikovanje oseb je zgrajeno na situacijah, ki motivirajo njihove odločitve in dejanja > osebe nimajo izdelanega značaja, se postopoma konstituirajo v teku dogajanja
- stilni in oblikovni postopki > imenujejo se subjektivni realizem

DRAMATIKA:

- Sartre, Camus, Beauvoir, Anouilh
- nekatere bistvene postavke E so temelj dramatične strukture
- družbeno-zgodovinska angažiranost, politična aktualnost
- razodevanje moralnih načel
- osebe niso koncipirane kot vnaprej dani karakterji

SKUPNE TOČKE EKSISTENCIALIZMA IN ROMANTIKE

- doživljanje nasprotij subjekt-objekt, posameznik-skupnost, narava-zgodovina
- odklon do stvarnosti, ki poraja odtujenost, melanholijo, resignacijo...
- E junak si prepoveduje umik v sanje, v nadrealnost, na vdaja se samoprevari in iluzijam